

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ISSN 2076-5908

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ICV 2015:45.87

ВІСНИК ЧЕРКАСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія
ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Виходить 4 рази на рік
Заснований у березні 1997 року

№ 3-4. 2016

Черкаси - 2016

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач –
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21390-1119ОР від 25.06.2015

Науковий журнал містить статті, в яких розглядаються актуальні проблеми історіографії та методології історичних досліджень, історії України, всесвітньої історії. Складовою журналу також є огляди і рецензії українських наукових і навчально-методичних видань, наукова хроніка.

Для широкого кола науковців, викладачів, аспірантів, студентів й усіх, хто цікавиться історичною наукою.

Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України журнал включено до переліку наукових фахових видань України з історичних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 р. № 747).

Випуск № 3-4 наукового журналу Вісник Черкаського університету, серія «Історичні науки» рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 4 від 23.12.2016 року).

Журнал індексується у міжнародній наукометричній базі Index Copernicus (ICV 2015: 45.87) та реферується Українським реферативним журналом «Джерело» (засновники: Інститут проблем реєстрації інформації НАН України та Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського).

Головна редакційна колегія:

Черевко О.В., д.е.н. (головний редактор); Боечко Ф.Ф., член-кор. НАПН України, д.б.н., проф. (заступник головного редактора); Корновенко С.В., д.і.н., проф. (заступник головного редактора); Кирилюк Є.М., д.е.н., доц. (відповідальний секретар); Архипова С.П., к.пед.н., проф.; Біда О.А. д.пед.н., проф.; Гнезділова К.М., д.пед.н., доц.; Головна Б.П., д.т.н., доц.; Гусак А.М., д.ф.-м.н., проф.; Десятов Т.М., д.пед.н., проф.; Земзюліна Н.І., д.і.н., доц.; Жаботинська С.А., д.філол.н., проф.; Кузьмінський А.І., член-кор. НАПН України, д.пед.н., проф.; Кукурудза І.І., д.е.н., проф.; Лизогуб В.С., д.б.н., проф.; Ляшенко Ю.О., д.ф.-м.н., доц.; Марченко О.В., д.філос.н., проф.; Масненко В.В., д.і.н., проф.; Мігус І.П., д.е.н., проф.; Мінаєв Б.П., д.х.н., проф.; Морозов А.Г., д.і.н., проф.; Перехрест О.Г., д.і.н., проф.; Поліщук В.Т., д.філол.н., проф.; Селіванова О.О., д.філол.н., проф.; Чабан А.Ю., д.і.н., проф.; Шпак В.П., д.пед.н., проф.

Редакційна колегія серії:

Драч О.О., д.і.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Історія та етнологія України»); Івангородський К.В., к.і.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Історія та етнологія України»); Перехрест О.Г., д.і.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Всесвітня історія»); Кірсева В.О., к.і.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Всесвітня історія»); Чабан А. Ю., д.і.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Історіографія, джерелознавство»); Лисиця Л.І., к.і.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Історіографія, джерелознавство»); Абраумова О.М., к.і.н.; Анджей Гоцуляк В.В., д.і.н., проф.; Дмитро Карев, д.і.н., проф. (Білорусь); Боечко В.Ф., д.і.н., доц.; Голиш Г.М., к.і.н., доц.; А.П., к.і.н., доц.; Корновенко С.В., д.і.н., проф.; Лисенко О.Є., д.і.н., проф.; Масненко В.В., д.і.н., проф.; Мельниченко В.М., к.і.н., проф.; Мордвінцев В.М., д.і.н., проф.; Морозов А.Г., д.і.н., проф.; Павел Серджента, д-р габілітований, проф. (Польща); Присяжнюк Ю.П., д.і.н., проф.; Реснт О.П., член-кор. НАН України, д.і.н., проф.; Снявська Л. І., д.і.н., доц.; Фареній І.А., д.і.н., проф.

Адреса редакційної колегії:

18031, Черкаси, бульвар Шевченка, 81, к. 521
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького,
кафедра історії України, тел. (0472) 37-55-57
web-сайт: <http://history-ejournal.cdu.edu.ua>
e-mail: kafiteu@ukr.net; drach_oksana@ukr.net; iwakos@ukr.net

ЗМІСТ

Методологія та історіографія

- Лукашевич О. А.** Досвід визначення поняття «історичне джерело» з позицій філософської герменевтики 5
- Гребенюк О. І.** Джерельна база дослідження діяльності Ради народних міністрів Української народної республіки 12
- Горпинченко І. В.** Організаційні засади єпархіального управління Російської православної церкви в Україні другої половини XIX століття: історіографія 18
- Пасічник І. М.** Павло Скоропадський та Українська держава в уявленнях Ернеста фон Валя 24
- Івангородський К. В.** Українська національна історіографія 1990-х рр. у сприйнятті сучасних українських істориків 29

Історична антропологія

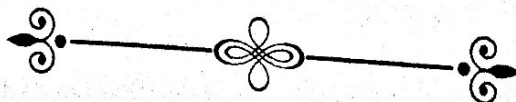
- Темченко А. І.** Кров у міфологічних віруваннях східних слов'ян (на матеріалі лікувальних замовлянь) 40
- Драч О. О.** Жіноча освіченість і виховання середньовічної Європи: міркування сучасників 46
- Василенко В. М.** Особливості корпоративних комунікацій професорів університету Св. Володимира в 1834–1884 рр. 52
- Терещенко О. М.** М. Грушевський та І. Нечуй-Левицький: до історії творчих взаємин 58
- Ніколайчук Д. О.** Київські імперські чиновники: видавнича діяльність М. Грушевського 67
- Фареній І. А.** Сільські пастирі початку XX ст.: досвід вирішення господарських проблем пастви для сучасних умов 76

Історія України

Чубіна Т. Д. Театр Потоцьких у Тульчині: формування театрального світогляду володарів, передумови створення та етапи творчого розвитку приватної магнатської сцени	84
Швець В. В. Робота військово-історичної комісії з опису російсько-турецької війни 1877–1878 рр. за головування генерала М. О. Домонтовича: проблеми і результати	98
Синявська Л. І. Діяльність металургійних підприємств Сходу і Півдня України у 1917–1918 рр.	104
Голубничка-Шленчак Ю. В. Видавнича діяльність інтернованої армії УНР у таборах Польщі (1920–1924 рр.)	114
Босчко В. Ф. Післявоєнний розвиток провідних галузей промисловості Польської республіки 1918–1923 рр.	118
Рубан М. Інституційні процеси у середовищі Православної церкви на теренах Бахмутського краю 1920-х рр.	125
Саган Г. В. Створення і діяльність Товариства української мови, літератури і культури Воєводини (Сербія)	130
Волков В. О. Співпраця з українською діаспорою Росії як пріоритет зовнішньої політики незалежної України	137

Рецензії та огляди

Шамара С. Обпалені вогнем Афгану. Біографічні нариси, відомості, довідки, спогади, листи, документи і матеріали / Упоряд. : С.І. Горошко, Л.І. Ільчук, О.І. Кукла, В.І. Червінський; наук. ред. Ю.П. Присяжнюк. – Жашків: Вид. С.І. Горошко, 2015. – 416 с.	142
Яремчук В. Куций І. Цивілізаційні ідентичності в українській історіографії кінця XVIII – початку XX ст.: між Слов'янщиною та Європою: Монографія – Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. – 480 с.	144
Масненко В. Як Тернерова парадигма американської історії стала здобутком світової та української історіографії (Чорновол І. Компаративні фронтири: світовий і вітчизняний вимір. – К.: Критика, 2015. – 376 с.)	148
Contents	152

the Ukrainian local church history. Despite the fact that problem of Ukrainian church history of interwar period had been studied by many researchers, it exist a large number of questions requires its elaboration. Nowadays on the basis of unknown earlier material it's possible to expand the common picture of said events. That's why the main purpose of the article is to figure out the circumstances of institutional development of main orthodox confessions on the territory of Bakhmut region during the first decade of the soviet authority in Ukraine.

Results. *In the article we compared the regional development of the main Orthodox Church structures on the example of the certain east-ukrainian region. The characteristic issue of development of reformatio-oriented confessions such as Ukrainian Autocephalous Orthodox Church and Ukrainian Synodal Church. More over speaking about Councilar-Episcopal Church it should take into account the faithful's attitude to the bishop's loyalty to atheistic government. All these shown church schism's, and also metropolitan Sergiy's declaration became the main cause of formaition of fundamentally new movement of catacomb true-christian church in opposition to pro-government orthodox confessions.*

Originality. *The originality of the article composed by an attempt to research the events of Donbas church history events without traditional historical cliché's, because in this case it should consider all the trends of that time ukrainian church life. In our strong opinion exactly the ignoring of the modern needs of improvement the canonical status of Ukrainian Orthodox Church allowed the atheistic regime deepening the church schism that helped to destroy the common legal institute of Orthodox Church all over the Soviet Union.*

Conclusions. *In conclusion it's worth to sign that nowadays the researching of Donbass church history of interwar period is complicated by the difficult politic situation in the region. Unfortunately the material of Lugansk and Donetsk archives are unavailable for Ukrainian researches, but gradual actualization of this problem makes the strong prospects of its future fast research.*

Key words: *Orthodox, Bakhmut region, Donbass, split, Ukrainian Councilar-Episcopal Church (UCFC), Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (UAOC), Ukrainian Synodal Church (USC), True-Orthodox Church.*

*Одержано редакцією 21.11.2016
Прийнято до публікації 23.12.2016*

УДК: 327(477+497.1)

САГАН Галина Василівна,
доктор історичних наук, доцент,
професор Київського університету
ім. Бориса Грінченка
e-mail: galinasagan@gmail.com

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ЛІТЕРАТУРИ І КУЛЬТУРИ ВОЄВОДИНИ (СЕРБІЯ)

У результаті вивчення звітів Товариства української мови, літератури і культури Воєводини (Сербія) та спогадів його членів проаналізовано діяльність Товариства, спрямовану на вивчення української мови, літератури та культури в регіоні. Розкрито низку проблем функціонування Товариства, викликаних територіальною розпорошеністю українців у Воєводині, обмеженими фінансовими можливостями організації. Показано, що негативно відобразилася на діяльності Товариства байдужість окремих українських родин щодо вивчення української мови їхніми дітьми.

Ключові слова: українська діаспора, культурна діяльність, Україна, Воєводина, Сербія, Товариство української мови, літератури і культури Воєводини.

Постановка проблеми. Із зародженням демократичних процесів у Югославії, які почали розгортатися у 80-ті роки ХХ ст., у Воєводині – основному регіоні зосередження українців Сербії – з'явилися кращі умови для створення національних товариств. Першими центрами відродження культурного і громадського життя української діаспори у Воєводині на початку 80-х років ХХ ст. стають міста Вербас та Кула. Окрім факультативного вивчення української мови, там почали працювати драматичні гуртки, танцювальні та музичні групи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що порушуються у запропонованому дослідженні не ставали предметом вивчення української та іноземної науки. Представлений аналіз зроблений у результаті введення до наукового обігу нових матеріалів.

які почерпнуті зі спогаді представників української діаспори Дацишина В. [2; 3; 4], Комбіля Я. [5], Кулеби Є. [7], офіційних звітів Товариства української мови, літератури і культури Воєводини, які друкувалися у діаспорних виданнях [1; 6; 9].

Мета даного дослідження полягає в тому, аби відобразити процес створення Товариства української мови, літератури і культури Воєводини. Окреслити зміст діяльності Товариства та виокремити його роль у гуртуванні української громади Сербії. Показати яким чином Товариство забезпечувало функціонування повноцінного національного життям українців в регіоні.

Виклад основного матеріалу. На початку 90-х років визріла ідея для заснування у Вербасі товариства, котре б стало не тільки носієм культурного життя, але й оберегом національної свідомості. Беручи до уваги те, що українців там небагато, (менше тисячі) і, що своїми силами їм було дуже важко виконати визначені та необхідні для розвитку завдання, 6 жовтня 1990 року було засновано товариство, діяльність якого спрямовувалася на збереження та розвиток української культури, звичаїв і мови, а також культурних скарбів інших народів. На початку діяльності товариства в ньому працювало багато активістів різних народностей, які любили українські пісні, танці й мову.

На конкурсі для товариства вибрали назву «Карпати». До складу першої Президії товариства увійшли голова Звонка Сабо, співголови – Ярослав Комбіль та Надія Шелемба, члени Президії Володимир Будинський, Анна Кіндер, Василь Дацишин, Михайло Кузьма, Володимир Буїлчик та Іван Папуга. У товаристві працювали драмгурток, оркестр, хор, секції співаків, декламаторів, а також фольклорна, літературна, етнографічна, організаційна, образотворчого мистецтва та шахова секції [5, 41]. Однією з найактивніших секцій був драматичний гурток. Його діяльності надавалося особливого значення, адже це був один із найкращих способів збереження й пропаганди рідної мови у діаспорному осередку. Упродовж 1990-2005 років у Вербасі поставили 16 вистав русинською та 5 українською мовами. Серед них були п'єси: «Як швець заліпив злодія», «Диво Віфлємської ночі», «На перші гулі», «Місія в Африці», «Король Квата-Куба» тощо. Режисурою займалися активісти «Карпат» Янко Лендер, Василь Дацишин і Ярослав Комбіль [5, 41].

В іншому осередку української діаспори Воєводини м. Кулі започаткував діяльність українських культурних осередків Євген Кулеба, а продовжив Петро Курман та його одноподумці. Навколо цих центрів українського діаспорного життя збиралося чимало молоді та людей старшого покоління з навколишніх населених пунктів, а у деяких селах, де були дуже активні учасники, відкривалися аналогічні осередки. Культурно-мистецьке українське товариство імені І.Сенюка з Кули у середині 80-х років ХХ ст. розгорнуло активну співпрацю з Україною. До Воєводини на їх запрошення приїжджали ансамблі «Волинянка», «Львівські музики», «Галичина».

1990 року було встановлено контакти з громадською організацією УРСР «Україна», яку створили для налагодження відносин з діаспорою в усіх країнах світу. Через цю організацію до Воєводини приїжджали представники творчих професій, які вчили і консультували діаспорян. 1990 року творчі колективи товариства імені І.Сенюка вперше виступили в Україні – у Львові, Луцьку, Новому Роздолі. В наступні візити було налагоджено співпрацю у сфері освіти. 1993 року товариство через внутрішні проблеми покинули його активісти. Майно товариства було розпродано, а саму організацію юридично ліквідували.

Робота зі створення громадських організацій постійно тривала. Активісти української громади хотіли створити організацію, яка б мала ширші функції та більший вплив на представників діаспори у плані збереження та розвитку національних надбань української культури. На той час інші національності вже мали товариства, які діяли в рамках культурно-просвітньої спілки Воєводини. Подібно до них, українська громада наприкінці 80-х років ХХ ст. вирішила заснувати Товариство української мови, літератури і культури Воєводини.

Для реалізації цієї ідеї було створено ініціативну групу, яка мала провести підготовчу роботу зі створення організації. Ініціаторами та основними виконавцями проекту були Іван Терлюк та Євген Кулеба. Майже рік витратили на те, щоб отримати різні дозволи для заснування громадської організації українців. Свою згоду мали дати Комісія з національних відносин Воєводини, Комітет зі суспільного устрою Виконавчої Ради Воєводини, Комісія з конституційних питань Скупщини Воєводини, Координаційний комітет з міжнародних відносин Союзної Конференції Югославії [6, 44].

Окрім погоджень від перерахованих інстанцій, за законом СФРЮ потрібно було ще представити п'ятнадцять повнолітніх осіб, які б виступили засновниками Товариства, підготувати акт «Суспільна виправданість заснування організації» та Статут організації. Зібрані документи 13 вересня 1989 року були передані на розгляд та схвалення Координаційного комітету Воєводини для громадських організацій, який 4 грудня 1989 року дав згоду на заснування Товариства української мови, літератури і культури Воєводини. Засновниками Товариства стали: Іван Терлюк, Ірина Мизь, отець Роман Мизь, Сімеон Сакач, Андрій Лаврек, Славако Моравський з Нові Саду, Євген Кулеба, Петро Гелебан, Петро Курман з Кули, Олександр Дівульський, Михайло Кіндір, Ярослав Комбіль з Вербаса, Ярослав Мельник з Інджії, Надія Капроцька з Сремської Митровиці. Установчі збори відбулися 16 грудня 1989 року у приміщенні Культурно-мистецького товариства імені М. Горького у Нові Саді, яким керував Євген Кулеба [6, 44-45].

На установчі збори з'їхалися українці з усіх осередків Воєводини. На зібранні схвалили Статут та Програму діяльності, таємним голосуванням обрали першу Президію Товариства, до складу якої увійшли Євген Кулеба, Надія Капроцька, Іван Терлюк, Ярослав Мельник, отець Роман Мизь, Ярослав Комбіль і Сімеон Сакач. Першим головою Товариства став Іван Терлюк, заступником – Євген Кулеба, секретарем – Сімеон Сакач.

Своїм основним завданням Товариство бачило створення філій, які мали дбати про національні потреби української громади в усіх регіонах компактного проживання українців. Відповідно до Програми товариства, Президія зобов'язалася вирішувати питання в галузях освіти, інформування, культури та міжнародного співробітництва. Свою роботу планували спрямовувати на зв'язки з державними інституціями та громадськими організаціями в Україні.

У сфері культури діяльність організовувалася переважно на рівнях філій Товариства. Було відновлено роботу гуртків у Кулі та Сремській Митровиці, організовувалися літературно-музичні вечори, етнічні розважальні заходи тощо. Значне місце в культурній діяльності відводилося організації «Днів Т. Шевченка», які традиційно проводилися у березні [6, 47]. Велику популярність мав драматичний гурток у Кулі, який започаткував свою діяльність на початку 70-х років ХХ ст. Вже тоді гурток не встигав задовольняти потреби української громади, тому виникла потреба організувати інші форми аматорської діяльності.

Майже одночасно з театральним, почали працювати хоровий, танцювальний, декламаторський та оркестровий гуртки. На базі хорового гуртка створили камерний мішаний хор, який брав участь у різних фестивалях, конкурсах, концертах. Під керівництвом диригента Дженджіки Вендель, хор отримав високу оцінку публіки на Союзному фестивалі аматорських театрів Югославії, що проходив у Требніку (1974). Колектив виконував уривок з вистави «Голгофа» [6, 50].

Значний внесок у підвищення професійної майстерності хору зробили й інші його керівники – Яким Хома з Руського Керестура, Станіслав Чуєнко зі Львова, Яким Олар з Нові Саду та інші. 1981 року Євген Кулеба в Кулі заснував ще один осередок прихильників української пісні – культурно-мистецьке товариство імені Івана Сенюка, яке своїм мистецтвом пропагувало старовинні галицькі пісні, збережені українцями Боснії. Колектив мав популярність не лише в Югославії, але й поза її межами. Найчастіше співаки виїжджали на гастролі до України та Румунії.

Діяльність танцювального гуртка стримувалася відсутністю оркестру, який зусиллями активістів Якіма Хоми з Руського Керестура та Станіслава Чуєнка зі Львова запрацював лише в середині 80-х років ХХ ст. Оркестр спочатку виступав під назвою «Степ», та після виходу з його складу старшого покоління, колектив перейменували в «Галичину».

Декламаторський гурток працював не регулярно. Учасники колективу залучалися до роботи за потребою – для відзначення ювілеїв чи при проведенні літературних вечорів. Також декламаторів запрошували ведучими на концерти, а із запровадженням 1990 року україномовних передач на Радіо Вербас-Кула та 1992 року на Радіо Нові Сад члени гуртка почали працювати дикторами. Слід відзначити багаторічних активістів, зусиллями яких популяризувалося українське усне мистецтво у Воєводині. Ними були Петро Гелебан, Анна та Йосип Смолінські, Галина Семчишин, Анна та Віра Сем'янів, Віра Ключковська, Тетяна Мацевко та інші.

Інформування українською мовою на державному радіо в Автономному краю Воєводина, як вже зазначалося вище, було запроваджене тільки на початку 90-х років ХХ ст. і не

задовольняло потреби населення українського походження. Що стосується україномовних телепередач, то, незважаючи на всі старання активу українських громад, їх так і не було запроваджено у цьому регіоні.

Радіопередачі українською мовою у Вербасі, Кулі та Нові Саді стали першим електронним засобом масового інформування, завдяки якому українці 30 хв на тиждень могли отримувати інформацію про суспільні новини, дізнавалися про громадську роботу українських організацій краю. Позитивну роль передачі відіграли і як просвітницький засіб україномовного населення, бо шкід, де б вивчалися елементи національної культури, не було.

З 1992 року почали транслювати передачі українською мовою «Українські обрії» на гальнополітичного змісту. Крім того, з огляду на потужніші передавачі, ці програми могли слухати українці у Сремі (Сремській Митровиці та Інджії – найбільших осередках україномовного населення регіону). Наприкінці 90-х років україномовні передачі з Нові Саду транслювалися два рази на тиждень – годинна передача у неділю з 15.00 до 16.00 та щосередини півгодинна вечірня передача з 22.00 до 22.30 [2, 56-58].

У 90-х роках ХХ ст. працівникам і кореспондентам україномовних радіопередач та керівництву Товариства української мови, літератури і культури Воеводини, попри неодноразове звертання до відповідних установ радіотелебачення Сербії та інших державних органів, не вдалося вирішити питання статусу української редакції. Тому вони працювали у редакції програм русинською мовою. Існували також проблеми з кадровим забезпеченням. До підготовки радіопередач професійно була залучена тільки одна людина. Члени віртуальних Редакцій програм українською мовою пропонували розширити час звучання програм – хоча б півгодини щоденно, а потім відповідно до потреб, збільшити кадрове забезпечення редакції.

Адміністративне оформлення визнаної української редакції для української громади Югославії мало б велике значення, що підвищило б соціальний статус діаспори. Враховуючи багаторічний досвід інших національних громад, громадські організації українців, як, наприклад, Товариство української мови, літератури і культури Воеводини, наполягали на оформленні спільної радіо- і телередакції програм українською мовою в Нові Саді, що було б доцільним в аспекті оптимального розподілення завдань та обов'язків на радіо і телебаченні. Проте до кінця ХХ ст. цей задум українцям так і не вдалося реалізувати.

Запровадження курсів української мови з елементами національної культури у початкових школах Кулі і Вербаса було здійснене відповідно у 1994 та 1997 року. Проте навіть у цих двох населених пунктах з найбільшою кількістю українців, шкільним навчанням не було охоплено більшість української молоді віком до 15-ти років, а в інших регіонах українська молодь взагалі не мала можливості у своїх школах регулярно вивчати рідну мову. Ця проблема була пов'язана насамперед з дефіцитом учителів української мови, а також і з незацікавленістю батьків посилати своїх дітей на уроки рідної мови.

Складність питання також обумовлювалася розпорошеністю українців, які проживали у всіх районах Воеводини, а подекуди в інших місцях Сербії й до того ж нерівномірно. Зокрема дані статистики, зафіксовані переписом населення у Сербії за 2002 р., свідчать, що українська національна спільнота нараховувала 5354 осіб. З них 4653 осіб, тобто 86 %, проживали у Воеводині, а 719 – в інших місцях Сербії, з них понад 400 – у Белграді.

У Воеводині українці в основному проживають у п'ятих общинах, а саме в Кулі (1453 особи), Вербасі (975 осіб), Сремській Митровиці (593 особи), Нові Саді (482 особи, у самому місті 200) та Інджії (422 особи). З точки зору збереження національної ідентичності таку відносну розпорошеність можна оцінити позитивно. Але більш детальний аналіз дає зовсім іншу картину. У цих общинах українці проживають у близько як п'ятдесяти населених пунктах, які віддалені один від одного до 20 кілометрів.

Єдиним інституційним методом освіти українською мовою й донині залишається факультативне вивчення рідної мови з елементами національної культури. Уроки проходять раз на тиждень. Учні, які відвідують заняття, неоднакового віку і рівня знань. Класи згруповані з учнів різних шкіл, уроки є необов'язковими. Разом з цим необхідно наголосити і на таких труднощах, як час проведення уроків (діти навчаються позмінно), віддаленість від школи тощо. У таких умовах нелегко досягнути високих результатів навчання. Попри всі складності, уроки української мови з елементами національної культури 2007 року

було організовано у Кулі (24 учні), Вербасі (27), Сремській Митровиці (23), Нові Саді (19), Будисаві (9), Інджії (29) [8, 228].

Нині відбувається диспут щодо нового методу вивчення рідної мови – шкільні телевізійні передачі. Наприклад, якщо б тільки 10 % українців у Воєводині дивилося цю передачу, то це був би клас з 550 учнів. Разом з цим, мову можуть вивчати глядачі й іншого віку. Тому актуальним є створення програм для вивчення української мови, історії, культури, літератури, звичаїв, туризму і т.д.

З наміром охопити якомога більше число дітей та молоді вивченням української мови та пізнання основних елементів національної культури, Товариство української мови, літератури і культури Воєводини запровадило нову форму спілкування та навчання – літні школи україністики. На них вивчалася рідна мова представниками тих нечисленних національних громад, де уроки української мови не проводилися.

Товариство не мало відповідного досвіду та умов для організації літніх таборів з вивчення української мови з елементами національної культури, й організатори звернулися за допомогою до відповідних інституцій та організацій в Україні. Зокрема Культурно-мистецьке товариство ім. Івана Сенюка з Кули зв'язалося з культурними колами Івано-Франківщини. Ще за часів радянської України 1991 року 36 українських дітей з Кули відпочивали в літньому таборі біля підніжжя Карпат на Івано-Франківщині. Запрошення для дітей з Югославії вислав та профінансував їх перебування у таборі завод «Барва» з Івано-Франківська. Опікунство побутом югославських дітей взяв на себе один з директорів цього заводу Богдан Гірний. Школа україністики проходила в літньому таборі «Едельвейс» (у селі Микуличин біля Яремчі), що був власністю заводу [7, 24].

У товаристві 300 ровесників з Івано-Франківщини діти з Кули вивчали мову, історію, слухали легенди про карпатських опришків та Олексу Довбуша, відвідали найвищу вершину українських Карпат Говерлу, гостювали у сім'ях нових друзів. Одномісячне перебуванням дітей з Югославії в Україні 1991 року згодом було визначено першою літньою школою україністики для югославських дітей. Задоволене успіхами першої літньої школи, Товариство української мови, літератури і культури Воєводини 1992 року звернулося до Львівської обласної Ради з проханням допомогти організувати та профінансувати другу літню школу україністики для дітей та молоді з Югославії.

Крім досвіду першої школи, на цей крок товариства вплинули два фактори – це проголошення незалежності України та початок розпаду СФРЮ, який супроводжувався військовими діями на території Хорватії та Боснії і Герцеговини. Обласна Рада, її відділ освіти, сприяли проханням югославських українців. До здійснення задуму було задіяно Центр дитячої дипломатії у Львові, який очолював Петро Лобур. Центр займався організацією інтернаціональних дитячих та молодіжних таборів. Приїздом дітей та молоді з Югославії опікувався відділ роботи з молоддю та його голова Олег Челепіс з міської ради Львова. Транспортні витрати теж були профінансовані мерією Львова [7, 25].

Друга літня школа україністики для дітей та молоді з Югославії відбулася в липні 1993 року в двох місцях у дві зміни, кожна з яких тривала 15 днів. Перша працювала у Центрі дитячої дипломатії у Львові, а друга – в літньому таборі неподалік м. Борислава Львівської області. Такий поділ школи україністики на дві групи був зумовлений великою кількістю учасників. Крім дітей та молоді з Югославії, яких було 40 осіб, у цій літній школі українці взяли участь понад 100 українських ровесників зі Словаччини та близько 150 учасників з Польщі. Того разу це була дійсно інтернаціональна школа україністики і добра нагода поєднати українську молодь з різних країн.

Там підготували складнішу програму, ніж попереднього разу, яка відрізнялася різноманітністю та відповідала тогочасним потребам освіти. Молодіжні зміни у Львові визначили як науково-пізнавальні. Програми у літньому таборі, що поблизу Борислава, мали спортивно-рекреативний та розважальний характер. Крім великого суто навчального спрямування, окремо треба підкреслити виховну роль літніх шкіл. Знайомство дітей і молоді української діаспори з різних країн та комунікативні потреби спонукали до активної практики спілкування українською мовою. У цьому, вважали організатори, було найбільше значення й позитив другої літньої школи україністики.

Третя літня школа україністики для дітей та молоді відбулася 1995 року у Тернополі. Цього разу проект був профінансований Верховною Радою України. Учасниками літньої школи 1995 року були діти та молодь з Республіки Сербської (Боснія і Герцеговина), з

СРЮ та тієї частини Хорватії, яка на той час перебувала під опікою міжнародних миротворчих сил. Організаторами школи стали Українська асоціація творчої інтелігенції «Світ культури» з Республіки Сербської, яку очолював о. Петро Овад, та Товариство української мови, літератури і культури Воєводини. Виконавцем програми III літньої школи україністики була Тернопільська обласна рада.

Школа проходила в санаторії текстильного комбінату Тернополя. Учасників школи було 107 осіб, з яких 40 приїхало з Югославії. Школі забезпечили всі умови для навчання, розваги, лікування, культурної та спортивної програм. Крім уроків, на котрих вивчалася українська мова й література, читали лекції з історії, народознавства, писанкарства й інших видів народної творчості. Було організовано кілька екскурсій Тернопільщиною [7, 26-27].

Четверта літня школа україністики для дітей та молоді відбулася влітку 1998 року в Югославії на Фрушкій горі біля Нові Саду. Організатором школи було Товариство української мови, літератури і культури Воєводини. Профінансувала всі витрати Виконавча рада Воєводини. 1999 року відбулася п'ята літня школа україністики для дітей та молоді з Югославії в лікувально-оздоровчому центрі «Долина» Івано-Франківської області. Організатором цієї школи знову стало Товариство української мови, літератури і культури Воєводини [3, 30-33].

Слід зазначити, що успіх усіх п'яти шкіл також був забезпечений злагодженою діяльністю дипломатичних служб СРЮ та України. Окрім цього, п'ята школа україністики поєднала культурницьку діяльність з оздоровленням, що було позитивним.

Надалі традицію організації літніх шкіл не було припинено, а навпаки, активізовано. Так, з 2 до 24 серпня 2000 року у гімназії «Ян Колар» у Бачкому Петровцю (Воєводина) діяла школа для 56 учнів. 2001 року було організовано два відділення – закордонне у Сремській Митровиці для 38 учнів та в Україні – в Тернопільській області (у м. Бучач для 46 учнів). 2002 року школа працювала теж на Тернопільщині, у м. Борщів, з 16 до 26 серпня для 36 учнів. 2004 року – на Львівщині, у будинку учнів у м. Самбір з 17 до 31 липня для 58 учнів. 2005 року – у Львові, з 12 до 24 липня для 47 учнів.

Фінансове забезпечення всіх шкіл взяла на себе обласна адміністрація м. Львова, а дорожні витрати компенсували Національна рада Сербії і частково батьки. 2006 року була організована восьма літня школа, в якій навчалася 79 учнів. Перша група у м. Калуш Івано-Франківської області, з 27 липня до 7 серпня 2006 року для 34 дітей, друга група – з 10 до 24 серпня у Тернопільській області на базі туристичного підприємства «Лісова» для 45 учнів. Одна з останніх літніх шкіл була проведена з 5 до 17 серпня 2007 року у місті Зеленика в Чорногорії для 48 учнів [8, 228].

Лише за перші роки XXI ст. у літніх школах побувало близько 600 учнів з Сремської Митровиці, Кули, Вербаса, Інджії, Нові Саду, Сомбора, Бєграда. Школи фінансувалися як Виконавчою радою Воєводини, так і державними адміністраціями тих областей України, де проходили літні школи та Національною радою української національної меншини Сербії. Частину витрат вносили і батьки учнів [4, 71-74]. Літні школи й донині не мають інституційного статусу, що ускладнює їх щорічну діяльність. Кожного шкільного року організатори починають акцію спочатку, організовуючи необхідні кошти, приміщення, харчування і т.д.

2001 році до назви Товариство української мови, літератури і культури додано «Промісвіта». Тоді ж було започатковано щорічне відзначення в березні Днів Тараса Шевченка та вшанування у листопаді Пам'яті полеглим бійцям 3-го Українського фронту Червоної армії у Батинській битві 1944 року в м. Сомбор [1]. 2010 року Товариство вперше відзначило День української мови та письменності. У рамках святкувань було організовано презентацію книги «Усі на сцену» Анни Вукайлович, яку видало Товариство української мови, літератури та культури «Промісвіта», та презентацію книги «Наші долі» Павла Головчука з Хорватії [9]. Ці традиції Товариство продовжує й нині.

Розвиток міжнародних зв'язків Товариства з Україною і українською діаспорою набув вищого рівня після оформленням у січні 2002 року Інформаційної служби Товариства «Промісвіта» – таким чином набагато більше стало відомо про українську громаду у Сербії. Тексти та статті про громаду і події почали регулярно поширювати майже в усіх газетах та часописах української діаспори та в багатьох газетах, часописах, Радіо та ТВ передач в Україні. 16-18 листопада 2001 року на десятому з'їзді Європейського Конгресу Українців (ЕКУ) Товариство «Промісвіта» стало членом ЕКУ, а 5 червня 2002 року «Промісвіту» прий-

нято в членство Світового Конгресу Українців. У травні 2002 року Товариство прийняло учасників та було співорганізатором Каравану «Разом у Європі», котрий складався з журналістів та громадських діячів з Північно-Центрально-Південної Європи. У листопаді 2001 року Товариство підписало Договір про співпрацю з Тернопільською обласною державною адміністрацією, у квітні 2002 року договір з Українською ТелеРадіо компанією про отримання аудіо матеріалів щодо української культури та етнографії та у квітні 2004 року Товариство підписало Угоду з Всеукраїнським Товариством «Просвіта» у Києві [1]. Усі ці угоди активізували презентацію українців Сербії в Україні та за кордоном, розширили межі їх національного та культурного зростання.

Висновки. Загалом Товариство української мови, літератури і культури «Просвіта» розгорнуло різнопланову діяльність з вивчення української мови, літератури та культури в регіоні. Підняло на новий рівень співпрацю українців Сербії з Україною та міжнародною спільнотою. У своїй роботі вони мали чимало проблем, викликаних територіальною розпорошеністю українців у Воєводині, обмеженими фінансовими можливостями. Також не сприяла успішній діяльності Товариства байдужість окремих українських родин щодо вивчення української мови їхніми дітьми. Проблемним залишається зв'язок Товариства з українцями, які називають себе русинами. Однак, заходи, що до нині організуються Товариством, дозволяють українській громаді Сербії жити повноцінним національним життям та залишатися активними представниками зарубіжних українців у світі.

Список використаної літератури

1. Гочак М. 20-річчя «Просвіти» в Сербії [Електронний ресурс] / Мирослав Гочак// – Режим доступу: http://hromada.hu/2010/nom_110/eku/prosvita.html
2. Дацишин В. 10 років радіо передачі українською мовою / В. Дацишин // Українське слово: Часопис українців у Югославії з питань культури, літератури та суспільного життя. – Новий Сад, 2000 – №7. – С. 56-58.
3. Дацишин В. Літня школа україністики 1999 року / Василь Дацишин // Українське слово: Часопис українців у Югославії з питань культури, літератури та суспільного життя. – Новий Сад, 2000 – №7. – С. 30-33.
4. Дацишин В. Премія за заслуги / Василь Дацишин // Українське слово: Часопис українців у Югославії з питань культури, літератури та суспільного життя. – Новий Сад, 2000 – №7. – С. 71-74.
5. Комбіль Я. Театральна діяльність українців у Вербасі в другій половині ХХ століття / Ярослав Комбіль // Українське слово. Видання товариства «Просвіта». – Новий Сад, 2007. – № 13. – С.41.
6. Кулеба С. 10 років Товариства / Євген Кулеба // Українське слово: Часопис українців у Югославії з питань культури, літератури та суспільного життя. – Новий Сад, 2000 – №7. – С. 44.
7. Кулеба С. Літні школи україністики / Євген Кулеба // Українське слово.: Часопис українців у Югославії з питань культури, літератури та суспільного життя. – Новий Сад, 2000 – №7. – С. 24.
8. Небесний Б. Навчання українською мовою у Сербії / Борис Небесний // Діаспора як чинник утвердження держави України у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації. Тези доповідей. 18 червня 2008 року. – Львів: «Львівська політехніка», 2008. – С.228.
9. Стецюк О. Засідання Керівної ради Товариства «Просвіта» [Електронний ресурс] / О. Стецюк // Рідне слово. Рік: 7 №. 76, 31 жовтень 2011 р. – Режим доступу: <http://www.ridneslovo.co.rs/rs76/9.html>

References

1. Hochak, M. (2010). *20th anniversary of «Prosvita» in Serbia*. Retrieved from http://hromada.hu/2010/nom_110/eku/prosvita.html (in Ukr.).
2. Datsyshyn, V. (2000). 10 years of radio broadcasts in the Ukrainian language. *Ukrainian word: Journal of Ukrainians in Yugoslavia on issues of culture, literature and public life (Novii Sad)*. 7, 56-58. (in Ukr.).
3. Datsyshyn, V. (2000). Summer School of Ukrainian Studies in 1999. *Ukrainian word: Journal of Ukrainians in Yugoslavia on issues of culture, literature and public life (Novii Sad)*. 7, 30-33. (in Ukr.).
4. Datsyshyn, V. (2000). Award of Merit. *Ukrainian word: Journal of Ukrainians in Yugoslavia on issues of culture, literature and public life (Novii Sad)*. 7, 71-74. (in Ukr.).
5. Kombil, Ya. (2007). Theatrical activity of Ukrainians in Verbas in the second half of the twentieth century. *Ukrainian word. Publication of Society «Prosvita» (Novii Sad)*. 13, 41. (in Ukr.).
6. Kuleba, Ye. (2000). 10 years of the Society. *Ukrainian word: Journal of Ukrainians in Yugoslavia on issues of culture, literature and public life (Novii Sad)*. 7, 44. (in Ukr.).
7. Kuleba, Ye. (2000). Summer Schools of Ukrainian Studies. *Ukrainian word: Journal of Ukrainians in Yugoslavia on issues of culture, literature and public life (Novii Sad)*. 7, 24. (in Ukr.).
8. Nebesnyi, B. (2008). *Education in the Ukrainian language in Serbia*. Lviv «Lviv Polytechnic». 228. (in Ukr.).
9. Stetsiuk, O. (2011). The meeting of the Governing Board of Society «Prosvita». *Ridne slovo (Native word)*. 76. Retrieved from <http://www.ridneslovo.co.rs/rs76/9.html> (in Ukr.).

SAGAN Galyna, Doctor of Sciences (History), Associate Professor, Professor of the Department of World, History Borys Grinchenko Kyiv University,
e-mail: galinasagan@gmail.com

ESTABLISHMENT AND ACTIVITIES OF THE SOCIETY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE OF VOJVODINA (SERBIA)

Introduction. With the birth of the democratic processes in Yugoslavia which began to unfold in the 80s years of the twentieth century in Vojvodina – the main area of concentration Serbian Ukrainians – appeared better conditions for the establishment of national societies. Cities Verbas and Kula became the first centers of the revival of cultural and social life of the Ukrainian diaspora in Vojvodina in the early 80's. In addition to the optional study of the Ukrainian language, there were opened theatrical groups, dancing and music groups. Society of the Ukrainian language, literature and culture of Vojvodina actively attached to meeting national needs of Ukrainians in Serbia.

Purpose. Show the process of establishing Society of Ukrainian Language, Literature and Culture of Vojvodina. Outline the content of the Society's activity and highlight its role in the cohesion of the Ukrainian community in Serbia. Show how the Society provided a full functioning of national life for Ukrainians in the region.

Methods. In the article are used the following methods: analysis and synthesis, logical, critical, historical method, comparative, descriptive.

Results. Was discovered a number of problems of the Society caused by territorial dispersion of Ukrainians in Vojvodina, limited financial resources of the organization. It is shown that the indifference of the individual Ukrainian families regarding the study of the Ukrainian language by their children had a negative impact on the Society's activities.

Originality. It has been documented that the Yugoslav Ukrainians with their active social and creative activities have made a significant contribution to the presentation of Ukrainian culture among the Yugoslav peoples. Facts show how the Society of Ukrainian language, literature and culture of Vojvodina actively joined to the satisfaction of the national needs of the Ukrainians in Serbia. Is revealed, also, the content of the dialogue of Society with Ukraine and international diasporic institutions that formed the positive image of the Ukrainian culture in Serbia and in the world as a whole.

Conclusion. In general, the Society of the Ukrainian language, literature and culture «Prosvita» launched a diversified activity on the study of the Ukrainian language, literature and culture in the region. Took to a new level the cooperation between Ukrainians of Serbia and Ukraine and international community. In their work, they had a lot of problems caused by territorial dispersion of Ukrainians in Vojvodina, limited financial resources. It remains problematic relationship of the Society with the Ukrainians, who call themselves Rusyns. However, the measures organized by the Society so far, allow the Ukrainian society of Serbia to live a full national life and remain active members of foreign Ukrainians in the world.

Key words: Ukrainian diaspora, cultural activities, Ukraine, Vojvodina, Serbia, Association of Ukrainian language, literature and culture of Vojvodina.

Одержано редакцією 8.11.2016
Прийнято до публікації 23.12.2016

УДК 327:323.15(477+470)

ВОЛКОВ Володимир Олегович,
науковий співробітник відділу
громадянського та національно-
патріотичного виховання Державного
інституту сімейної та молодіжної політики
e-mail: qe1dg7bm@ukr.net

СПІВПРАЦЯ З УКРАЇНСЬКОЮ ДІАСПОРОЮ РОСІЇ ЯК ПРІОРИТЕТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

У статті висвітлюється процес формування відносин незалежної України та її діаспори в Російській Федерації крізь призму співпраці із закордонним українством. На основі аналізу нормативної бази окреслено напрями співпраці із українськими громадами Росії. Визначено основні перешкоди у взаємодії України та діаспори в РФ.

Ключові слова: Україна, зовнішня політика, діаспора, закордонні українці, Росія.

Постановка проблеми. Із здобуттям незалежності інтерес до закордонних українців зріс не лише в наукових колах, але і в політичних. Проблема взаємодії України із власною діаспорою є одною із найважливіших у зовнішній політиці нашої держави. В процесі реалізації української зовнішньої політики визначалися основні її пріоритети, де вперше

CONTENTS

Methodology and historiography

- Lukashevich A.** The experience of defining the «historical source» notion from the position of philosophical hermeneutics 5
- Hrebeniuk O.** The source basis of the Council of People's Ministers of the Ukrainian People's Republic activity research 12
- Gorpynchenko I.** Organizational principles of the diocesan administration of the Russian Orthodox Church in Ukraine in the second half of the 19th century: historiography 18
- Pasichnyk I.** Pavlo Skoropadsky and the Ukrainian State in representations of Ernest Von Wahl 24
- Ivangorodsky K.** Ukrainian national historiography of the 1990th in perception of modern Ukrainian historians 29

Historical anthropology

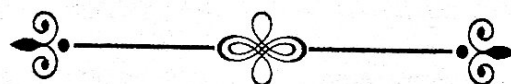
- Temchenko A.** Blood in the mythological thought of the Eastern Slavs (On the material of medical conspiracy)..... 40
- Drach O.** Female education and upbringing of women in Medieval Europe: thoughts of contemporaries 46
- Vasylenko V.** Corporate communication characteristics of St. Volodymyr university professors in 1834-1884 52
- Tereschenko A.** M. Grushevskiy and I. Nechuy-Levitsky: the history of creative relationships..... 58
- Nikolaichuk D.** Kyiv imperial officials: publishing activities M. Grushevskiy 67
- Farenii I.** Rural priests in early 20th century: experience of solving economic problems of flock for current conditions 76

History of Ukraine

Chubina T. Pototskyi Theater in Tulchin: Formation of rulers' theater outlook, background and the stages of creative development of the private magnate scene	84
Shvets V. Work of the Military and historical Commission for description of the Russo-Turkish war of 1877–1878 during the hunger strike of general M.O. Domontovych: problems and results	98
Syniavska L. Activity of metallurgical enterprises East and South of Ukraine in 1917–1918	104
Holubnycha-Shlenchak Y. Publishing activities of UPR Army interned in camps in Poland (1920–1924)	114
Boyechko V. Economic situation of the Second Polish Republic in the first postwar years	118
Ruban N. The institutional processes in the medium of Orthodox Church on the territory of Bakhmut Region 1920s	125
Sagan G. Establishment and activities of the Society of the Ukrainian language, literature and culture of Vojvodina (Serbia)	130
Volkov V. Cooperation with the Ukrainian Diaspora in Russia as a priority of foreign policy of independent Ukraine	137

Reviews

Shamara S. Obpaleni vohnem Afhanu. Biohrafichni narysy, vidomosti, dovidky, spohady, lysty, dokumenty i materialy / Uporiad. : S.I. Horoshko, L.I. Ilchuk, O.I. Kukla, V.I. Chervinskyi; nauk. red. Yu.P. Prysiashniuk. – Zhashkiv : Vyd. S.I. Horoshko, 2015. – 416 s.	142
Yaremchuk V. Kutsyi I. Tsyvilizatsiini identychnosti v ukrainskii istoriohrafii kintsia XVIII – pochatku KhKh st.: mizh Slovianshchynoiu ta Yevropoiu: vitchyzniani vymir. – K.: Krytyka, 2015. – 376 s.)	144
Masnenko V. Yak Ternerova paradyhma amerykanskoi istorii stala zdobutkom svitovoi ta ukrainskoi istoriohrafii (Chornovol I. Komparatyvni frontyry: svitovyi i vitchyzniani vymir. – K.: Krytyka, 2015. – 376 s.)	148

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія: Історичні науки
№ 3-4. 2016

Відповідальний за випуск
Драч О. О.

Відповідальний секретар
Івангородський К. В.

Комп'ютерне верстання
Івангородський К. В.

Підписано до друку 23.12.2016. Формат 84x108/16. Папір офсет.
Друк офсет. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 15,0.
Обл. вид. арк. 14, 8. Тираж 300 пр. Зам. №

**Бізнес-інноваційний центр Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького**
18000, Україна, м. Черкаси, бул. Шевченка, 205
тел.: (0472) 32-93-05

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.